

REKONSTRUKCIJA I REVITALIZACIJA STUDIJA M: OPROSTORENJE IDEOLOGIJE**RECONSTRUCTION AND REVITALIZATION OF STUDIO M: EMBODIMENT OF IDEOLOGY**Bojana Uzelac, Višnja Žugić, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad***Oblast – ARHITEKTURA**

Kratak sadržaj – Osnovna tema rada je rekonstrukcija i revitalizacija objekta Studija M. - kulturnog nasleđa Novog Sada, koje je zaboravljeno i preči mu nestanak sa mape grada. Metodologija rada se sastoji od generisanja osnovne teze - teza o procesu Translacije ideje, koja proističe iz prethodne analize pojma ideologije, kao podteme rada, a zatim i ilustrovanja teze kroz primer Studija M pre i posle intervencije, kroz prizmu ideologije. U istraživanju se ideologija posmatra kao sistem namera čijim oprostorenjem se stvara arhitektura. Pored programske i formalne razrade ovog projekta, razvijaju se i apstraktni programski segmenti, odnosno funkcije koje nisu čisto utilitarne i odnose se na utiskivanje novih značenja u telo i duh objekta.

Gljučne reči: rekonstrukcija, revitalizacija, Studio M, Pavle Žilnik, kulturno nasleđe, ideologija

Abstract – The main topic of the paper is the reconstruction and revitalization of the Studio M - cultural heritage of Novi Sad, which has been forgotten and is threatened with disappearance from the city map. The methodology of the paper consists of generating a basic thesis - a thesis on the process of Translation of an idea, which arises from the previous analysis of the concept of ideology, as a subtopic of the paper. And then illustrations of the thesis through the example of Studio M before and after the intervention, through the prism of ideology. In research, ideology is viewed as a system of intentions whose expansion creates architecture. In addition to the program and formal elaboration of this project, abstract program segments are being developed: the functions that are not purely utilitarian but refer to the imprinting of new meanings in the body and spirit of the building.

Keywords: reconstruction, revitalization, Studio M, Pavle Žilnik, cultural heritage, ideology

1. UVOD

Studio M, u Novom Sadu, arhitekta Pavla Žilnika, nosi epitet kulturnog prostora, koji svojim arhitektonskim, kulturnim, društvenim, umetničkim, estetskim i mnogim drugim kvalitetima svedoči o značaju i progresivnosti arhitektonske misli iz perioda modernizma. Tome svedoči i činjenica da su prve posleratne decenije period kada je domaća arhitektura ravnopravno učestvovala u razvoju savremenih arhitektonskih tokova u svetu, a da to danas

nije dovoljno osvešćeno potkrepljuje činjenica da se prema kulturnim bogatstvima savremeno (kapitalističko) društvo odnosi nedovoljno odgovorno. Usled nedostatka motivacije, u vidu materijalnog profita, ili nedostataka volje da se radi na tom planu, nacionalna kulturna baština prepušta se zubu vremena.

Ovaj odnos prema kulturi i istoriji naroda nedvosmisleno govori o stepenu urušenosti moralnih i duhovnih vrednosti savremenog društva. Borba za ovako važna arhitektonska dela, kao što je Studio M, jeste upravo borba za nacionalni identitet. Zato se ovom kulturnom nasleđu od izuzetne važnosti (koje prevazilazi sferu arhitekture) pristupa s namerom da se ono očuva, zaštiti i oživi. U nekom pogledu, „buđenje“ Studija M, upravo bi značilo i „buđenje“ savremenog čoveka.

2. POJAM IDEOLOGIJE

Izraz „ideologija“ nastao je krajem 18. veka u Francuskoj, kao kovanica dve grčke reči (*idea* i *logos*), koje su spojene da bi označile novu „nauku o idejama“. Autor ove kovanice je bio francuski filozof i psiholog, grof Antoan Luj Klod Desti de Trasi. On je smatrao da će ideologija služiti za otkriće ideja svake, a ne samo političke vrste i da će zbog toga ideologija postati kraljica nauka.

Umesto toga, Napoleon I je sa svoje državničke pozicije ismejavao ove pokušaje, a ovu grupu filozofa, koji su inače bili njegovi politički protivnici, podrugljivo nazvao „ideolozima“. Tako, već od samog svog nastanka, reč ideologija poprimila je značenje nečega što je kvaziideološko, irealno ili metafizičko i što se kao epitet rado dodeljivalo protivnicima.

Definicija ideologije ima gotovo koliko ima onih koji su pokušali da je definišu. Jedni su je vezivali za grupu, drugi za cilj koji hoće da postigne, neki za emotivne momente povezane sa stanovištima ideologije, a neki su pokušali da njen karakter izraze na neutralan način. Sublimacijom mnoštva različitih definicija dolazi do polarizacije u razumevanju ovog pojma:

1) negativno značenje, gde se ideologija definiše kao „sistem ideja, verovanja i vrednosti kojima se izražavaju osnovni interesi jedne grupe (klase), ali ne neposredno, već posredno, tj. tako da se ti interesi manje ili više svesno prikazuju kao interesi većine u društvu, da bi, tako racionalizovani, bili lakše nametnuti drugim društvenim grupama (klasama), kao njihovim vlastitim interesima, sistemi vrednosti, orijentacije i akcije“ [1].

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bila doc. dr Višnja Žugić.

2) neutralno značenje, u duhu funkcionalizma, odnosi se na pažljivo organizovan sistem ideja, vrednosti i verovanja koji čini osnovu neke socijalne, ekonomske ili političke filozofije ili programa; skup verovanja, vrednosti i uverenja koji usmerava način na koji pojedinac ili grupa misli, deluje ili razume svet.

Za Altisera produktivnost ideologije seže znatno dalje nego što bi naivni stav smeo pretpostaviti – do stvaranja društvenog koseonika.[2] Iz ove analize se jasno sagledava duboka ukorenjenost ideologije, kako u samo društvo, tako i u pojedinca.

S tim u vezi, prateći trag ideologije u različitim oblastima njene egzistencije uočavam srž pojma, odnosno *ključne pojmove: ideja, uticaj, sugestivnost i sugestibilnost*, koji su vidljivi u svakoj od njih.

2.1. Ideologija i arhitektura

Pridajući ideologiji fundamentalni značaj, Luj Altiser je svaku umetničku praksu, pa i arhitekturu smatrao mogućom samo preko nje i unutar nje, napominjući da se svaka ideologija ostvaruje „preko subjekta i za subjekte“ [3]. Ideologiju u odnosu na arhitekturu možemo da tumačimo i kao – organizovani sistem vrednosti uspostavljen u odnosu na određeni problemski kontekst, drugim rečima, kao formulisani umetnički stav, kao stvaralački diskurs. Prema tome, jasno je da arhitektura uvek aktivno ispoljava svoju ideološku funkciju. Ideologija se posredstvom arhitekture mnogo brže apsorbuje u društvo, od čiste teorijsko-naučne ideologije.

Jedan od razloga jeste to što se ideološke platforme razrađuju kroz programe, pa se na taj način oprostoruju u stvarnosti, i lično, na granici sa nesvesnim, pridobijaju pristalice. Arhitekturu zapravo razumemo, ne kao autonomnu, samodovoljnu realnost već kao sastavni deo imaginativnog sveta ideologije u okviru koga različiti „arhitektonski fenomeni“ predstavljaju značenjske strukture koje su od ključne važnosti za stvaranje predstava o kolektivnoj pripadnosti i identitetu.

2.2. Teza o procesu Translacije ideje

U radu sam se bazirala na neutralnom shvatanju ideologije, dakle ideologije kao skupa ideja koje pojedinac ili grupa nastoje da prenesu u praksu, odnosno na druge ljude, pa samim tim i na prostor.

Bavila sam se analiziranjem i prikazivanjem pojmova arhitekture i prostora kroz prizmu ideologije. Metodologija istraživanja sastoji se od: svođenja opsežne teme ideologije na ključne pojmove (ideja, uticaj, sugestivnost, sugestibilnost), njihovog suočavanja sa osnovnim pojmovima (prostor, arhitektura), razumevanja relacija: ideologija–čovjek i ideologija–arhitektura, i na samom kraju očitavanja rezultata metodološkog procesa.

Vežu ključnih i osnovnih pojmova ilustruje iskaz: *uticaj ideologije na prostor, a potom uticaj prostora na čoveka*.

U srži same ideologije se nalazi ideja, koja se različitim prostornim sredstvima translira na prostor, zatim egzistira u tom prostoru, koji svojim karakteristikama prenosi tu istu ideju na čoveka, navodeći ga da misli i da se ponaša u skladu sa njom. Upravo ovaj proces generiše osnovnu tezu rada, a to je pojava Translacije ideje, odnosno prevođenje ideje sa jednog činioca na drugi.

3. ILUSTROVANJE TEZE KROZ PRIMER STUDIJA M

Kroz analizu konkretnih primera iz ove oblasti istovremeno se formira i teorijski korpus i baza primera. Primeri kojima se bavim u analizi su: postojeće stanje Studija M i novoprojektovano stanje Studija M.

U ovom segmentu razrade teze, ideologija figurira kao sistem namera, a u zbiru ideologije i arhitekture dobijam pojam *kodiranja*.

Definicija *kodiranja* podrazumeva očitavanje sistema namera, a zatim i primenu odgovarajućih prostornih sredstava kako bi se te namere, odnosno ideje, prevele iz mentalnog u fizički svet, tako da one budu jasno i nedvosmisleno čitljive iz tog prostora, pa tako i prenete na njegove korisnike. Kao rezultat ovog procesa dobija se *kod* objekta. Time se akcentuje veza između *namere i prostora*.

Metodologija obrade teme *kodiranja* sastoji se iz četiri faze:

- 1) Podela Studija M na „Studio M juče“ i „Studio M danas“
- 2) Detektovanje „Nulte tačke“
- 3) Građenje kuće – objektivni parametri
- 4) Građenje kuće – sistem namera

3.1.1. „Studio M juče“ i „Studio M danas“

Radi što boljeg savladavanja ove složene teme, istraživanje je započeto mentalnom podelom Studija M na dve velike faze, a to su „Studio M juče“ i „Studio M danas“, od kojih se prva odnosi na Studio M Pavla Žilnika, u tadašnjem vremenskom i prostornom kontekstu, a drugi na Studio M koji je predmet projektantskog dela ovog rada, u sadašnjem vremenu i prostoru.

Iz ove podele proističe uporedna analiza kojom se prati pojava *Translacije ideje*. Ona se sastoji od sistema filtera kojim paralelno analiziram svaki od njih, posmatrajući kakve odgovore daje svaki od njih. Kompleksnost ovog istraživanja odražava se u konstantnom povlačenju veze između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Ovaj princip rada je uspostavljen da bi se sistematično pratio dolazak do „originalnog koda“ objekta, sa ciljem da se kroz ovo vremensko i prostorno balansiranje dođe do sopstvenog sistema namera koji će graditi „Studio M danas“.

3.1.2. Detektovanje „Nulte tačke“

Ova analiza povećava nivo svesti o polazišnoj tački ovog projekta i podrazumeva zauzimanje kritičkog stava prema njoj. To je rezultiralo generisanjem namere da objekat Studija M očuvam, obnovim, zaštitim i oživim, kao i namerom da izgradim kuću čiji kamen temeljac je upravo inicijalni projekat ovog objekta. Kuću u koju je ugrađen i predstavlja njeno srce.

3.1.3. Građenje kuće – objektivni parametri

Uloga ovog filtera je da razvije svest o postojanju *novih* ulaznih parametara iz okruženja koji, na sebi svojstven način, utiču na formiranje sistema namera.

Niz namera koji proizilazi iz ove analize proističe iz kritičkog stava prema savremenom društvu, odnosno njegove subverzije. Namera da obnovim prave društvene vrednosti generiše se iz analize savremenog društvenog konteksta, i odražava se u tendenciji da se oforme prostori koji će ljudima pružiti mesto susreta, dijaloga, razmene ideja, diskusije, života kulturnog bića.

3.1.4. Građenje kuće – sistem namera

Ovaj filter, kao najvažniji, dovodi do osnovne teze istraživanja, kao i njene definicije. On se odnosi upravo na pojam *kodiranja*, demonstrirajući ga u praksi. Sublimacijom svih dosadašnjih analiza (prostornog i vremenskog konteksta kroz „Studio M vremeplov“, arhitekta i „Studija M juče“) dobija se mogućnost očitavanja Žilnikovog sistema namera, dovodeći ga u vezu sa prisutnim prostornim odgovorima.

A u drugom pravcu, ista ova saznanja se koriste za uspostavljanje sopstvenog sistema namera koje nastojim da prenesem iz mentalnog u fizički prostor.

4. PROJEKAT REKONSTRUKCIJE I REVITALIZACIJE STUDIJA M

4.1. Revitalizacija i adaptacija

Metodološki termin *revitalizacije* podrazumeva, po definiciji, celovitu obnovu, oživljavanje celokupnog kompleksa, materijalnih i duhovnih vrednosti spomenika kulture. Takođe, to je kompleksna metoda koja može obuhvatiti skoro sve tehničke procese, u cilju promene funkcije građevine, međutim samo ako je to primereno spomeničkoj vrednosti.

Studio M, ipak, nema status spomenika kulture. Uprkos tome, projektantski zadatak se rodio iz napora da se nasleđe kasnog modernizma valorizuje. Dakle, razumevanje perioda u kom je zgrada nastala, kao i poštovanje prema nasleđu bio je preduslov za početak projekta.

Još jedan termin usko vezan za novoprojektovano stanje je *adaptacija*, ili prilagođavanje zgrade postupcima uklanjanja i dodavanja (zidova, vrata, komunikacija), kako bi građevina u celosti zadovoljila potrebe novih korisnika. Ovi postupci dodavanja i uklanjanja su omogućili nove načine korišćenja, ali i sagledavanja Studija M.

4.2. Promene na nivou urbanizma

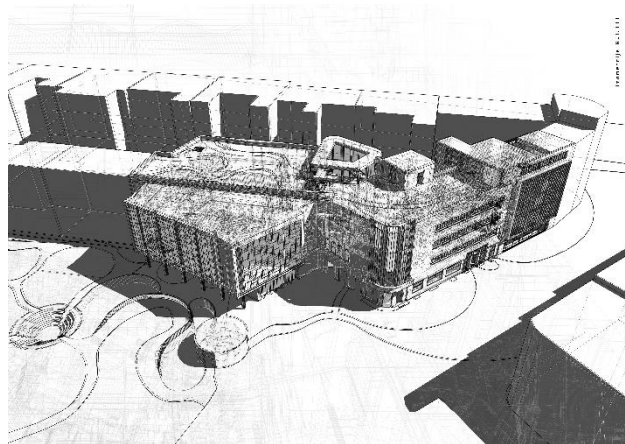
Pri sagledavanju urbanističkog rešenja, predloženo je da se teniski tereni izmeste sa lokacije, kako bi se ostvarila veza Studija M sa parkom i vratila prvobitna misao arhitekta. Stoga, u parku je planirano šest paviljona, rasutih po površini i umreženih u sistem puteva, koji predstavljaju uvod u samu zgradu Studija M.

To se može videti u izometrijskom prikazu Studija M (Slika 1) S tim u vezi, deo ulice Ignjata Pavlasa, od ugla sa Konstantina Danila do Modene je ukinut za motorna vozila, čime se ostvaruje pešačka zona duž celog objekta.

4.3. Promene na nivou funkcionalne organizacije

Detaljnou analizom svih činioca (arhitekta, tipologije, lokacijskih uslova, zatečenog stanja objekta itd.) ustanovljeno je da građevina poseduje funkcionalnost, prostorni kapacitet i kvalitet, pogodnu tipologiju i lokaciju, i da te potencijale treba iskoristiti i prilagoditi savremenom društvu.

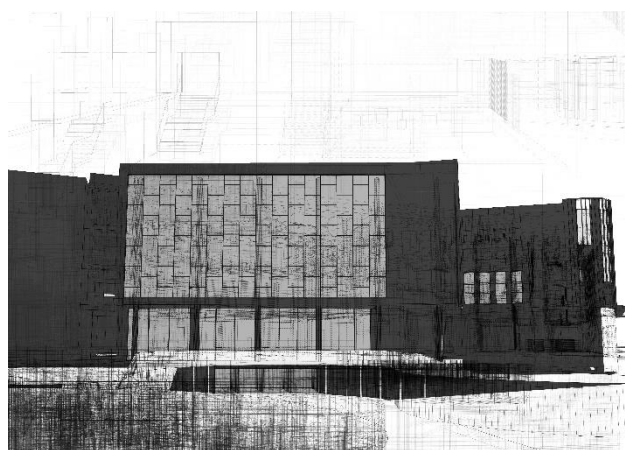
Sprovedeno je nekoliko radikalnih projektantskih postupaka unutar/izvan objekta:

Slika 1. Izometrijski prikaz „Studija M danas”

1) Naglašavanje konekcije sa parkom

Park postaje uvod u sam objekat. Ovaj gest se sastoji od betonskih staza nepravilne geometrije, između kojih je zelena površina. Na mestima susticanja staza nalaze se paviljonske strukture – svaka različite materijalizacije i narativa. Spona između parka i objekta naglašava se oblikovno sličnim popločanjem unutar građevine, koje imitira staze parka. U parku je predviđena i rampa, pada 10%, koja korisnika uvodi u podzemni deo građevine, gde se nalazi diskoteka (Slika 2).

Slika 2. Prostorni pikaz ulaska u podzemni deo objekta iz parka

2) Uvođenje nove komunikacije - Čvorišta

Na južnom delu objekta, u unutrašnjem dvorištu bloka, predviđeno je novo komunikacijsko jezgro koje se proteže kroz sve etaže. Forme pr3stena, ovo betonsko stepenište se oslanja delom na čelične nosače na staklenoj zid-zavesi, a delom na postojeće ploče tavanice. U postojećem stanju, neometana komunikacija kroz sve etaže u Studiju M bila je moguća jedino preko dvokrakog stepeništa u nereprezentativnom delu objekta. Nova komunikacija, zajedno sa teretnim liftom naspram nje, direktno povezuje sve etaže, i nalazi se na spoju između Studija M i zgrade RTV-a.

3) Osposobljavanje krova

Ravan krov na koti +15.50 sa padom od 3% je velikim delom ozelenjen, i namenjen posetiocima i zaposlenima kao mesto za odmor i relaksaciju.

4) Proširenje kapaciteta podruma

Podrum na osnovnoj koti -3.06 je proširen u cilju adaptacije novih programa u okviru građevine. Zbog potrebe što direktnije komunikacije između prizemlja i podruma, uvedeno je stepenište na uglu objekta, koje znatno menja prvobitni izgled fasade. Nastavljanjem rastera konstrukcije na istočni deo objekta, formira se još jedna, niža podzemna etaža, na koti -6.29, u širini prvobitnog krila, sa dve galerije na osnovnoj koti na dužim stranama segmenta.

5) Prilagođavanje fasade novoprojektovanim funkcijama

Uvođenjem programa stanovanja i boravka ljudi u aneksu RTV-a, odlučeno je da se na fasadu postave brisoleji. Kontrolu željene količine svetlosti u aneksu korisnik postiže vertikalnim brisolejima elipsastog poprečnog preseka, koji se oblažu kortenom. Omogućen je pešački pristup suterenu iz prizemlja, preko stepeništa koje se nalazi na uglu RTV-a. Stakleni portal na uglu zatvara stepenište i vetrobran, dok se kraći deo fasade uvlači u odnosu na regulaciju, te se na tom mestu građevinska i regulaciona linija razilaze, i formira se natkriveno prizemlje. Staklena zid-zavesa sa portalom iza natkrivenog prizemlja je oble, nepravilne forme. Predviđeno je da se ovaj ugao građevine dodatno naglasi istim tipom vertikalnog brisoleja, jer se na nekim etažama proširuje postojeća fenestracija.

Sa druge strane, fasada u dvorišnom delu trpi radikalnije promene, uvođenjem Čvorišta, tj. staklenog jezgra sa betonskim stepeništem. Uklanjanjem pomoćnih objekata u unutrašnjem dvorištu dobija se čistiji front. Ova fasada nije samo tehničke prirode, što je nekada i bila, već se oplemenjuje novim sadržajima. U istom maniru kao i na uličnoj fasadi, brisoleji se postavljaju na jugozapadnu fasadu, kako bi ujednačili različite tipove fenestracije.

5. ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem sam došla do zaključka da ideologija, u svojoj esenciji, predstavlja određenu vrstu identiteta u koji su integrisani sistemi vrednosti, pogleda na svet, akcije i reakcije i uopšte celokupan misaoni aparat. Ona predstavlja sastavni deo ličnosti, i kao takva ispoljava se u svim sferama ljudskog delovanja. Ona predstavlja njegov lični pečat, čiji otisak ostaje na svim produktima njegovog života. Naravno kao i sve, i ovaj pojam je podložan zloupotrebi, naročito zato što, po svojoj prirodi, privlači moć, a „moć je jedna od impozantnijih ljudskih osobina koja je eminentno podložna zlu.“ [4]. U istraživanju sam isključila zloupotrebu ovog pojma, bazirajući se na njegovu fenomenološku srž. Ukrstivši ga sa pojmovima arhitekture i prostora, uvidela sam da se i tu fermentiše u svoj esencijalni oblik, predstavljajući organizovani sistem vrednosti uspostavljen u odnosu na određeni problemski kontekst, drugim rečima, kao formulisani umetnički stav, kao stvaralački diskurs.

„Arhitekta kroz svoju ideologiju teži menjanju stanja u struci i društvu, kao i preusmeravanju istorijskih tokova u željenom pravcu“ [5]. Dakle, arhitekta svoju ideologiju – sistem misli, stavova i kritika, ugrađuje u prostor, koristeći određene arhitektonske gestove, kojima navodi korisnike da se ponašaju u skladu s njom. Kroz oprostorenje ideologije direktno nudi mogućnost čoveku da u realnom vremenu i realnom prostoru „isproba“ njegov misaoni konstrukt i potencijalno ga usvoji, pa i proširi na različite aspekte svog života.

Analiza prostornog i vremenskog konteksta u kom je nastajao „Studija M juče“, arhitekta, pa i samog projekta Studija M, omogućava uočavanje ideologije koju je Pavle Žilnik oprostorio i preneo na korisnike svog objekta. Mnogobrojne i neosporive činjenice o životu ovog objekta i poziciji koju je zauzimao u društvu, dokazuju uspešnost ovaploćenja sistema njegovih namera, odnosno ideologije.

6. LITERATURA

- [1] I. Vujačić, *Politička teorija*, Beograd, 2002.
- [2] L. Altiser, *Ideologija i državni ideološki aparati*, Loznica, 2009
- [3] Ibid.
- [4] K. Dovey, *Framing Places: Mediating power in built form*, London and New York, 1999.
- [5] A. Kadijević, *Arhitekturai duh vremena*, Beograd, 2010.

Kratka biografija:

Bojana Uzelac rođena u Novom Sadu 1996. godine. Završila osnovne studije na Departmanu za arhitekturu Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu 2020. godine.

Dr. Višnja Žugić rođena je 1985. godine u Bačkoj Topli. Docent je na Departmanu za arhitekturu i urbanizam Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu, gde učestvuje u realizaciji nastave u oblasti arhitektonskog projektovanja. Doktorsku disertaciju je odbranila 2018. godine